

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

E. R. Postma / Eindhoven

Super-overwinnaars (Rom. 8 : 37-39)

Dichterlijke overdrijving ?

„In dit alles zijn wij meer dan overwinnaars”, schreef Paulus eens. En daarmee maakte hij zelfs van het woord overwinnaar een overtreffende trap. Super-overwinnaars zou je kunnen vertalen. Je zou kunnen denken aan een volwassene in Madurodam. Een reus die rondstapt tussen miniaturen.

Het lijkt erop dat Paulus' lyrische ontboezemingen niet gespeend is van een behoorlijke dosis zelfoverschatting. In een groepje jonge mensen kwamen deze woorden eens ter sprake. Ze waren eerlijk. Ze keken er vreemd tegenaan. Ze voelden zich eerder steeds weer verliezers dan steeds meer (dan) overwinnaars. Zo in de geest van: „als ik het goede wens te doen, is het kwade bij mij aanwezig.” Eigen woorden van diezelfde Paulus (Rom. 7 : 21). Toen stond hij kennelijk nog met beide benen op de grond. Heeft hij zich kunstmatig opgewerkt, toen hij verder schrijvend het kreeg over „de hoop der kinderen Gods” in het kader van „het lijden van de tegenwoordige tijd” — van wat je zelf meemaakt en ziet (Rom. 8 : 18-30)?

Dat is een ander hoofdstuk — en ook een hóófd-stuk. Maar je kunt je voorstellen, dat een mens zich juist dan een liliputter voelt, een kleinduimpje tussen de reuzen, een nietig mensje in de greep van het reusachtige. Bijna een geboren verliezer, een speelbal van orkanen en geweld, een verlorene.

Vroeger was alles makkelijker ?

Men heeft wel eens beweerd, dat de mensen uit Paulus' tijd zich nog betrekkelijk geborgen voelden in hun besloten wereldje: „Un-heimlich” is de wereld pas in onze tijd geworden”. En we voelen ons 'unheimlich', bedreigd, onzeker, van God en mensen verlaten, een angstige prooi van machten en krachten die we misschien zelf hebben opgeroepen en die ons boven het hoofd gegroeid zijn. 't Is alsof ons hele bestaan bedreigd wordt door reuzen waarbij vergeleken Goliath een kleine jongen was. 'n Schaalvergroting die ons doet huiveren: wat overkomt ons en wat zal ons nog overkomen?

Toch ben ik ervan overtuigd: als Paulus nú leefde, zou hij precies hetzelfde zeggen. Hij praatte immers niet maar over wat persoonlijke moeilijkheden. Hij kende de proporties en de drijfkrachten. Hij ziet niet alleen wat christenen lijden en zuchten. Nee: de hele schepping zucht, en zelfs inzake de Geest spreekt hij over „onuitsprekelijke verzuchtingen” (8 : 22-26). Hij vervalt niet in kleine details maar hij trekt grote lijnen.

Wat zijn de concrete bedreigingen, die Paulus ziet? Geen andere dan nú: dood en leven, engelen en machten, heden en toekomst, krachten, hoogte en diepte.

De dood is een voortdurende bedreiging en vluchten is niet mogelijk voor de laatste vijand. Maar het leven óók: soms is de angst om te leven groter dan de angst voor de dood. Onvoorstelbaar? Was het maar waar...

Het 'schema' van deze wereld

De toekomst kan angstwekkend schijnen (de futurologen zijn wisselend optimistisch en pessimistisch. Maar het heden kan ondraaglijk zijn... Er zijn krachten, die — eenmaal ontketend, losgebroken — niet te houden zijn: „engelen” — machten achter de schermen, die spotten met alle menselijke berekening. Je moet verder durven kijken dan je neus lang is — maar als je dat doet...

Paulus kende in zijn tijd het 'schema' van deze wereld, de bepalende factoren van het leven. Deze 'antieke' mens dacht en leefde puur modern. Hij doorzag het bestaan, had er ook de moed voor. Vluchtte niet in een schijnwereld, maar bleef realist. Misschien meer dan wij die geneigd zijn de angst en onzekerheid van anderen af te doen met een bijbels zoethoudertje: alles wordt nieuw. Ja — maar ik wil wel weten waar ik vandaan aan toe ben met de toekomst. Paulus doorzag (gelukkig) de proporties. Hij werd niet verlamd door een gevoel van onmacht. Evenmin door radeloosheid en wanhoop — juist omdat hij alles in de juiste proporties zag. Want al die machten (antieke of moderne), die 'reuzen' zijn uiteindelijk niet meer dan... schepselen. En tegenover wat „maar” schepsel is, plaatst hij God. Dood en leven, heden en toekomst, engelen en machten, al waren het super-machten, zijn niet meer dan schepselen, die zich buiten Hem om niet roeren of bewegen kunnen.

De juiste proporties

Geen macht ter wereld is zelf-standing, onaantastbaar, onoverwinnelijk — zelfs de dood heeft niet het laatste woord. Vandaar Paulus' rhetorische en toch echte vraag: welke macht kan definitief scheiding maken tussen ons en Gods liefde? Wie of wat kan God ooit verhinderen ons met zijn liefde te omringen en te beschermen? Alle machten (vergeet de Boze niet) hebben eens samengespannen om Hem de voet dwars te zetten op Golgotha. Ook de zonden der mensen. Het 'heden' werd een hel, de 'toekomst' een gesloten en verzegeld graf voor de Redder der wereld.

En de afloop? Moest God er zich bij neerleggen! Afgezien van zijn voornemens om onverlaten van zijn liefde te laten proeven (Ps. 34 : 9)? Hij kon amper het daglicht van die afgesproken derde dag afwachten om, zonder getuigen, als een ontroerde Vader zijn Zoon te wekken en te begroeten: gij goede en getrouwe Dienstknecht... En zijn knecht instrueerde zijn gezanten om het evangelie van Gods genade te verkondigen, te beginnen in Jeruzalem!

De hele vraag is: hoe kijken we tegen (het schema van) de wereld aan? Kennen we de juiste proporties — ook in deze angstwekkende tijd, zelfs onze eigen menselijke boosaardigheid inbegrepen? En herkennen we Gods onoverwinnelijke majesteit en kracht? Geloven we, dat Hij bij machte is eens heel de wereld op de been te brengen en met ontroerende liefde te begroeten hen die Jezus' verschijning hebben liefgehad?

Gegarandeerde geborgenheid

Verbonden met Hem zijn we super-overwinnaars. Is die verbondenheid er? Dat geloven, vertrouwen dat Hij winnen wil — Hij die in zijn verbond de hand ons toegestoken heeft? Hij staat er nog steeds volkomen achter en wie is bij machte een scheiding te forceren tussen zijn liefde en ons? Wie zich, als Paulus, gewonnen geeft aan zijn genade („tot een voorbeeld voor hen, die later op Hem zouden vertrouwen”, 1 Tim. 1 : 12-16) vindt in deze 'un-heimliche' wereld toch geborgenheid en zekerheid — door het geloof. Wie daarvan uitgaat, ervaart: Gods liefde is door niets en niemand te stuiten — er is hoop, ook voor deze wereld. „Want ik ben verzekerd...”: de zekerheid, de garantie ligt in God zelf (en niet in ons) en wordt ons deel door Hem ons volle vertrouwen te schenken. Hij heeft gewonnen. Zelfs op Golgotha. Waarom dan vandaag niet?

IN DIT NUMMER

117 Ds E. R. Postma, Super-overwinnaars	120 D. W. L. Milo, Farao's dochter
118 Ir. J. C. Plooy, De wetenschap en het verstaan van de Schrift	121 M. de Jonge, Beproefde trouw (2)
	122 Drs T. Hoekstra, Ex libris

De wetenschap en het verstaan van de Schrift

Met dit artikel wil ik reageren op een artikel van ds. Janssen in „Opbouw” van 8 januari j.l., getiteld 'Het letterlijk verstaan van de Schrift'. Ds. Janssen betoogde in dat artikel, dat de wetenschap geen invloed mag hebben op de uitleg van de Heilige Schrift. Een werkelijk verstaan van de Schrift is alleen mogelijk, als wij, niet gehinderd door enig wetenschappelijk oogmerk of vooroordeel, de Schrift zelf aan het woord te laten en luisteren naar hetgeen zij tot ons te zeggen heeft. Deze stelling werd verdedigd in het kader van een opstel over het letterlijk verstaan van de Schrift, waarin vooral bepaalde fundamentalisten verweten werd, dat zij de manier waarop de Schrift moet worden uitgelegd (letterlijk of figuurlijk) bewust of onbewust laten bepalen door een wetenschappelijke belangstelling. De Schrift zelf, aldus ds. Janssen, wijst ons de weg inzake de vraag, of zij letterlijk, dan wel figuurlijk moet worden opgevat. Mits wij - en daar draait het om - de Schrift onbevongen en onbevooroordeeld lezen. Leest men de Schrift door een wetenschappelijke bril of vanuit een wetenschappelijk vooroordeel, dan laat men de Schrift zelf niet voldoende aan het woord, en interpreteert men haar letterlijk dan wel figuurlijk, niet omdat zij zelf zo wil worden verstaan, maar omdat men dat nodig heeft voor zijn wetenschap. Tot zover ds. Janssen, die bij wijze van voorbeeld wijst op de kreationistische exegese van Genesis 1, die z.i. te veel bepaald wordt door de behoeften van de kreationistische wetenschap.

Graag wil ik mijn instemming betuigen met de grondgedachte van dit artikel van ds. Janssen, namelijk dat wij de Schrift alleen verstaan zoals zij zelf verstaan wil worden, als wij haar zelf aan het woord laten. We moeten luisteren naar hetgeen de Schrift tot ons te zeggen heeft, en ons daarin niet laten hinderen door enig wetenschappelijk vooroordeel. De vraag is alleen, of de kwestie van de wetenschap en het verstaan van de Schrift zo gemakkelijk kan worden afgedaan. Zelf ben ik sinds jaar en dag bezig met een min of meer fundamenteel onderzoek naar de relatie tussen de Schrift en de wetenschap, waarin ook de invloed van de wetenschap op de exegese van de Schrift aan de orde komt, en ik kan de lezer verzekeren, dat deze problematiek buitengewoon ingewikkeld is. De vraag kwam dan ook bij mij op, of

kerkelijk leven

de wetenschap zich zo gemakkelijk buiten spel laat zetten, als ds. Janssen suggereert.

Daarbij voegde zich dan nog een tweede vraag, van meer algemene aard: is de hele probleemstelling van het letterlijk of figuurlijk verstaan van de Schrift eigenlijk wel juist? Berust deze probleemstelling niet op een versmalling van de taal tot bewérende taal en op een miskenning van het eigen karakter van de verschillende soorten teksten (zoals psalmen, geschiedenissen, profetieën, gelijkenissen, kronieken, registers, brieven, wetboeken, redevoeringen enz.), die elk naar hun eigen aard moeten worden verstaan?

Letterlijk en figuurlijk

Het blijkt, dat het dilemma 'letterlijk of figuurlijk' eigenlijk helemaal niet zo duidelijk, en voor de meeste soorten uitspraken en teksten althans als dilemma volkomen onvruchtbaar is. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat men in de geschiedenis van de hermeneutiek (d.i. de wetenschap van het verstaan van teksten) nooit een tegenstelling heeft gemaakt tussen een letterlijk verstaan en een figuurlijk verstaan van de Schrift. Waar de Schrift zich bedient van beeldspraak, is dat in de regel immers reeds onmiddellijk herkenbaar aan de normale taalkundige structuur ervan. Laten we een voorbeeld nemen uit de berijmde psalmen in het Liedboek voor de Kerken. Aan de uitspraak 'Rivieren klappen in de handen, de bergen jubelen het uit' (psalm 98 : 4) zien we onmiddellijk - aan de 'letter' - dat zij bedoeld is als beeldspraak. Zo'n uitspraak verstaan als beeldspraak, is dan ook in de ware zin van het woord volkomen 'letterlijk': het doet recht aan de normale taalkundige structuur van de 'letter'. Hetzelfde geldt voor alle teksten, en in het bijzonder ook voor de Heilige Schrift. Het is dan ook beter, om 'letterlijk' niet tegenover 'figuurlijk' te plaatsen, en het dilemma 'letterlijk of figuurlijk' maar te laten vallen. In de geschiedenis van de hermeneutiek stond het letterlijk verstaan van de Schrift niet tegenover het figuurlijk verstaan ervan, maar

pastorale notities

Ootmoed

Er wordt wel bezwaar gemaakt als ik stel dat de orthodoxie ootmoed past in alle verzet tegen de tijdgeest in ons land. Dat bezwaar is ten onrechte. De orthodoxie kwam in de wapenen tegen het voorontwerp van de antidiscriminatie wet. De dreiging van de wet is duidelijk. Aan verenigingen zou worden verboden om mensen die tegen Gods Woord spreken en handelen te ontslaan.

De verontwaardiging tegen een overheid die optreedt als omgekeerde zedemeester deel ik. „Ge zult alles dulden wat de Schrift verbiedt” schijnt de nieuwste regel te worden in dit land.

Maar niemand heeft opgemerkt, althans in de reacties die ik las, dat het ook helemaal de taak niet is van welke vereniging dan ook om toezicht te houden op leer en leven van mensen in haar dienst. Dat is volgens het Evangelie de taak van de ouderlingen in de gemeente. De opzieners. En andere opzieners mogen er niet zijn.

Er is dus óók een probleem dat niet ontstaan is door de schuld van de overheid, maar door de schuld van de kerk. Omdat de kerk geen christelijke tucht meer oefent en ook vaak niet oefenen wil of omdat de

tuchttoefening door de verdeeldheid der kerk krachteloos wordt gemaakt, daarom schuiven we iets naar besturen van verenigingen die in het geheel niet geroepen zijn tot dit toezicht.

Elke christelijke vereniging zou een bepaling kunnen en moeten opnemen dat mensen in haar dienst belijdend lid dienen te zijn van een christelijke kerk met een klassiek gereformeerde leer. Dat moet voldoende zijn. Zo lang iemand lid is van de gemeente des Heren en niet via klassiek gereformeerde regels verwijderd is uit een gemeente kan zo iemand in dienst zijn van een vereniging. En als de opzieners niets kunnen doen of mogen doen, dan hoeft de vereniging ook niets te doen.

Daarom past ons ootmoed. We moeten beschaamd erkennen dat we onze schuld krijgen voorgehouden. Eigen schuld. Omdat christenen deze wet verzinnen. Daniël 9. Eigen schuld omdat de kerk des Heren veelal haar klassiek gereformeerde leer en karakter is kwijt geraakt. Op de wijze van dit voorontwerp komt de HERE óns tegen. Wat klaagt een mens dan? Ieder klage over eigen zonden. Klaagliederen 3 : 39.

Laten we eerst onze eigen wegen doorzoeken en dan pas die van de overheid. De balk in ons eigen oog is ernstiger dan de splinter in het oog van de overheid. En laten we de zorg voor mensen die in leer en leven struikelen laten waar die zorg hoort. In de gemeente van onze Here Jezus Christus. En niet in de vereniging.

H. Amelink, Aalten

tegenover o.a. de allegorische interpretatie en de mystieke interpretatie, die achter de normale, door taalkundige regels bepaalde betekenis van de tekst een diepere betekenis zochten, die beschouwd werd als de eigenlijke betekenis van de tekst. Het zal duidelijk zijn, dat deze typen van interpretatie afwijken van hetgeen de tekst zelf zei, en derhalve niet aan de tekst te toetsen waren. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat de Reformatie aan het Sola Scriptura de uitsluitend letterlijke interpretatie van de Schrift verbond: alleen hetgeen de Schrift zelf werkelijk zei, mocht gelden - niet hetgeen de mensen de Schrift lieten zeggen. De Reformatie sloot daarmee allerm minst het figuurlijk verstaan van beeldspraak uit. Dat werd terecht onder het 'letterlijk' verstaan begrepen. Samenvattend kunnen we stellen, dat de probleemstelling 'letterlijk of figuurlijk' onduidelijk en verwarrend is. Ik geloof er dan ook niets van, dat de Schrift zelf ons zou zeggen, of zij letterlijk, dan wel figuurlijk wil worden verstaan! De Schrift laat zich niet uit over onze warrige problemen. De Schrift zegt,

wat zij zegt, en dat is altijd, wat zij letterlijk zegt, óók als zij het 'figuurlijk' zegt. De vraag is echter, wat zij zegt, en daarmee kom ik terug op mijn eerste vraag: is de exegese zo gemakkelijk van de wetenschap te isoleren, als ds. Janssen doet?

Wetenschap en exegese

Het is niet moeilijk om aan te tonen, dat deze kwestie niet zo eenvoudig ligt, als ds. Janssen doet voorkomen. In de eerste plaats valt op, dat hij toegeeft, dat een onbevooroordeelde exegese van de Schrift onmogelijk is. Hij moet wel. „Alle in de Schrift verhaalde feiten staan dáármee (met Gods heil voor zondaren, J. C. P.) in betrekking, en dat is voor de exegese het enige wettige vooroordeel”. Maar is dat niet in strijd met de eis, dat we de Schrift onbevooroordeeld moeten lezen en verstaan? „We moeten ons” zegt ds. Janssen eerder, „ervoor wachten, met vooroordeel de Schrift te lezen”. Nu blijkt echter, dat die eis afgezwakt moet worden. Er is één vooroordeel, dat niet

alleen geoorloofd, maar ook noodzakelijk is, namelijk dat de Schrift geheel betrokken is op het heil. Het probleem, dat hier ligt, is het volgende: Hoe weet u, dat de Schrift geheel op het heil betrokken is? Dat staat nergens in de Schrift. De Schrift geeft geen Schriftbeschouwing! Het antwoord op de gestelde vraag luidt: Dat de Schrift geheel betrokken is op het heil, is een resultaat van theologische bezinning op de Schrift. Het is dus een vooroordeel in de exegese van de Schrift, dat ontleend is aan een theologische Schriftbeschouwing. Maar dan rijst de vraag, of hier niet toch sprake is van een invloed van (theologische) wetenschap op de uitleg van de Schrift! Kan ds. Janssen aan een dergelijke invloed ontkomen? Is het vooroordeel, dat hij 'het enige wettige' noemt, niet evenzeer van wetenschappelijke oorsprong als de vooroordelen die hij bestrijdt?

Daarmee kom ik op mijn tweede punt. Ten onrechte identificeert ds. Janssen de wetenschap met de natuurwetenschap. Weliswaar noemt hij terloops naast de natuurwetenschap ook de geschiedwetenschap, maar een en andermaal wisselt hij 'natuurwetenschap' probleemloos af met 'wetenschap', daarmee de indruk wekkend, met het laatste woord hetzelfde te bedoelen als met het eerste. Hoe dit ook zij, opvallend is, dat de theologische wetenschap erbuiten valt. Nu is bekend, dat zowel theologen als andere wetenschappers er een gewoonte van maken, de theologie en de rest van de wetenschap van elkaar te scheiden. Daarbij wordt, dan de theologie door niet-theologen de wetenschappelijke status ontzegd, terwijl de theologen willen vasthouden aan het wetenschappelijk karakter der theologie, dat in hun ogen echter van principieel andere aard is dan dat van de overige wetenschappen. Beide standpunten doen echter geen recht aan de éénheid der wetenschap.

De theologie kan niet van de rest van de wetenschap gescheiden worden, omdat de wetenschap een onverbreekelijke samenhang vertoont, waaraan ook de theologie niet kan worden onttrokken. Wel is de theologie door haar veld van onderzoek en door de daarmee samenhangende theologische methode van de andere wetenschappen onderscheiden, maar zij hangt niettemin methodisch en logisch met de overige wetenschappen samen, zodat de resultaten van die wetenschappen van belang zijn voor de theologie en omgekeerd.

Welnu, als men erkent, dat men de Schrift niet verstaat zonder een bepaalde kijk op de aard en de skopus der Schrift, en dat deze kijk beïnvloed wordt door de theologische Schriftbeschouwing - en dat valt mijns inziens niet te ontkennen -, dan is de exegese van de Schrift niet van de resultaten der theologische wetenschap te isoleren. Zelfs als men eenvoudig 'gelovig luistert'

JAARVERGADERING „OPBOUW“

De jaarvergadering van „Opbouw“ wordt gehouden op zaterdag 8 mei a.s. in de Jeruzalemkerk, Troosterlaan 65 te Utrecht.

In de morgenvergadering, die te half elf begint, zullen de heren Dr. C. van der Leun, kernfiscicus te Utrecht, en Prof. Dr. Ir. E. Schuurman, hoogleraar in de Calvinistische Wijsbegeerte aan de Technische Hogescholen te Delft en Eindhoven, spreken over het onderwerp: Hoe gaan we om met de schepping in deze tijd?

In de middagvergadering zullen de huishoudelijke zaken worden afgehandeld en is er gelegenheid om van gedachten te wisselen over de inhoud van het blad.

De kerk is open vanaf 10.00 uur, zodat men voor de aanvang van de vergadering een kopje koffie kan drinken.

Voor broodjes gedurende de lunchpauze wordt ook gezorgd. De vergadering wordt te circa half vier beëindigd.

Het bestuur

naar de Schrift, is daarin toch een bepaalde voor-exegetische Schriftbeschouwing present, die niet louter aan de Schrift zelf is ontleend, maar zich mede onder invloed van een gelovig verwerkte theologie heeft ontwikkeld. Anders gezegd: het gelovig luisteren naar de Schrift is nooit volstrekt voor-theoretisch. Het is altijd op een of andere manier beïnvloed door de neerslag van theologische kennis in geloofs-kennis.

Maar we moeten nog een stap verder gaan: omdat de wetenschap een éénheid is, kan de theologie niet van de andere wetenschappen gescheiden worden. Dat betekent, dat de exegese van de Schrift niet alleen niet van de resultaten der theologie, maar ook niet van de resultaten der overige wetenschappen kan worden geïsoleerd. De konklusie luidt dan ook: De Schrift kan niet worden verstaan zonder een vooroordeel, dat op z'n minst mede door de resultaten der wetenschap beïnvloed is. Ik heb dit laten zien voor de Schriftbeschouwing, die in elk verstaan van de Schrift is verondersteld. Het vooroordeel houdt echter méér in - onder andere ook een bepaalde kijk op de werkelijkheid, op de mens, op de geschiedenis en op God. Ik moet dat verder laten rusten. Voldoende is te konstateren, dat de wetenschap *altijd* invloed heeft op de exegese van de Schrift, en dat ds. Janssen dat voorzover het de theologische wetenschap betreft ook moeilijk kan ontkennen.

Resumerend kunnen we stellen, dat de verhouding van wetenschap en exegese op zijn minst veel ingewikkelder is, dan ds. Janssen ons wil doen geloven. En dat heeft gevolgen voor onze beoordeling van de evangelische wetenschap, die zich op bijbelse gegevens wil baseren

(zoals het kreationisme in de natuurwetenschap).

Bijbel en wetenschap

Ik vind, dat ds. Janssen zich van het laatste probleem afmaakt met een al te goedkope oplossing. „De Bijbel“, zegt hij in navolging van vele anderen, „is geen handboek voor de wetenschap“. „De Bijbel voert geen wetenschappelijk doel, maar geeft geloofsuitspraken“. „De Bijbel spreekt in geloofstaal“. Deze en dergelijke beweringen vindt men bij velen in onze kring, en worden volkomen ten onrechte beschouwd als de afdoende oplossing van een uiterst ingewikkeld probleem, nl. dat van Bijbel en wetenschap.

Laat ik de kwestie aanpakken bij het laatste citaat. Wat bedoelt men, als men zegt, dat de Schrift in geloofstaal spreekt? Wat is geloofstaal eigenlijk? Waarin verschilt zij van andere omgangstaal? Betreft het verschil de situatie waarin men spreekt, bijvoorbeeld de eredienst, of de godsdienstoefening in het algemeen? Of gaat het om de aard van de uitspraak, bijvoorbeeld als talige uitdrukking van hetgeen men gelooft? Ik ben van mening, dat het gebruik van het woord 'geloofstaal' zonder meer misleidend is, zolang men niet uitlegt, wat men bedoelt. Het is namelijk heel goed mogelijk, dat men er helemaal niets mee bedoelt, maar alleen maar het idee heeft, iets zinnigs te zeggen.

Ds. Janssen wekt de indruk, dat het in geloofstaal gaat om het doen van geloofsuitspraken. Maar wat zijn 'geloofsuitspraken'? Voor mijn besef zijn dat uitspraken, die een bepaald geloof uitdrukken, zoals 'Ik geloof dat Jezus leeft'. Maar neem nu een willekeurige uitspraak uit de Schrift als Lucas 8:40: 'Toen

Jezus terugkeerde, wachtte de schare Hem op, want zij zagen allen naar Hem uit'. Is dat een geloofsuitspraak? Welnee, het is gewoon een konstatering, een beschrijving van een gebeurtenis. Hoe kan men dan zeggen, dat de Schrift geloofsuitspraken geeft? De Schrift geeft allerlei soorten uitspraken, waaronder geloofsuitspraken. Het is echter onzinnig, om alle uitspraken der Schrift 'geloofsuitspraken' te noemen. Samenvattend: Het woord 'geloofstaal' is onduidelijk en misleidend, en voorzover er het doen van geloofsuitspraken mee bedoeld is, is het inadekwaat om de taal der Schrift mee aan te duiden. Ik wil dan ook voorstellen, de taal van de Schrift gewoon 'omgangstaal' te noemen, ter onderscheiding van de abstracte, theoretische taal der wetenschap.

Dan vervaagt echter de grens met het wetenschappelijk onderzoek, die ds. Janssen zo scherp mogelijk wilde trekken. Mensen spreken in de omgangstaal over de feiten, die zij kennen en beleven. *Dezelfde* feiten worden geanalyseerd in de wetenschap. Dat die feiten in de wetenschap anders gekend worden dan in de gewone ervaring, doet er niets aan af, dat het dezelfde feiten zijn, die ervaren worden en in de wetenschap worden beschreven en verklaard. De wetenschap kent geen andere feiten. De feiten, die door de wetenschap worden onderzocht, zijn dezelfde als die, welke op de wijze der ervaring door de mensen beleefd en in omgangstaal uitgedrukt worden. Dat alles geldt niet minder voor de feiten, waarover de Schrift spreekt. Het is duidelijk, dat men van mening kan verschillen over de vraag, of een bepaalde uitspraak in de Schrift bedoeld is als duiding van een feit. Maar als er in de Schrift feiten geduid worden, dan zijn dezelfde feiten óók voorwerp van wetenschappelijke analyse!

Welnu, op deze basis opereert de evangelische wetenschap. De feiten, die op de wijze der omgangstaal in de Schrift worden beschreven of uitgedrukt, kunnen zonder bezwaar dienen als materiaal voor wetenschappelijk onderzoek, óók als er daarmee iets (bijvoorbeeld de religieuze interpretatie) verloren gaat (in elk wetenschappelijk onderzoek gaat immers iets verloren). Ook de duiding van de bijbelse feiten als 'heilsfeiten' doet niets af aan hun feitelijk karakter. Daarom kunnen zij wetenschappelijk onderzocht worden, al moet men ongetwijfeld in rekening brengen, dat de Schrift niet geschreven is om feitenkennis over te dragen, maar om het heil te verkondigen. Het laatste is echter niet zo'n principieel punt als wel eens gedacht wordt.

Daarmee kom ik op een kwestie, waarmee ik dit artikel wil besluiten. Deze betreft de uitdrukking, dat de Schrift 'geen handboek voor de wetenschap is'. Ik wil voorstellen,

(vervolg op pag. 120)

D. W. L. Milo / Dalmally

Farao's dochter

In maart hebben egyptologen een belangrijke vondst gedaan, in de naaste omgeving van de grote piramide van Gizah. Het was het graf van een Egyptische prinses, dat geopend werd; en wel van de prinses, die eenmaal Mozes als zoon heeft geadopteerd.

U kent de geschiedenis uit Exodus 2: van het jongetje, dat naar Farao's gebod moest worden afgemaakt, maar dat door de ouders clandestien werd aangehouden; tot het met liefdevolle list aan Farao's dochter in handen werd gespeeld.

Die afloop zat er, met wat fantasie, wel in. Koningskinderen waren dol op huisdieren. In graven van koningskinderen zijn gemummificeerde apen gevonden, een antilope en andere „huisdieren”. En we hebben hier al eens uiteengezet, hoe de papyrusplant aan de Nijl in zulke dichte hagen kan uitgroeien, dat men gemakkelijk een „badkamer” kon uitsparen, waarvan de ingang door een slavin kon worden bewaakt en waar altijd fris water binnenstroomde, zonder gevaar van krokodillen. Was het waterdichte papyrusmandje daar eenmaal in gelegd, dan lag het veilig en de prinses zou het op haar dagelijks bad moeten vinden. En kon ze zich, als ongetrouwde vrouw, leuker huisdiertje voorstellen dan een echt, levend jongetje?

En zo is het gekomen. De prinses trotseerde het koninklijke gebod, hield het jongetje aan, adopteerde het als zoon (!) en gaf het een vorstelijke opvoeding. Hij kreeg een Egyptische naam, kreeg de eer van een jonge prins, werd opgeleid in alle wijsheid der Egyptenaren (en die was niet gering) — maar bleef een Leviet, een zoon van Abraham, een Godgewijde in zijn hart. Dat kwam uit toen hij zijn Egyptische rechtskennis aan de Hebreeuwse praktijk toetste: hij viel door de mand en moest haastig vluchten.

—o—

Vervolg van pag. 119

De wetenschap en het verstaan van de Schrift

deze uitdrukking niet meer te gebruiken, en wel om de volgende reden. Al te gemakkelijk wekt zij de indruk, dat de tegenpartij, i.c. de fundamentalisten of de kreationisten, de Schrift wel als een handboek voor de wetenschap beschouwen of haar als zodanig behandelen. Dat is echter onzin. Niemand beweert, dat de Schrift een 'handboek' is, en niemand (uitzonderingen daargelaten) gebruikt haar zo. In de hele uitdrukking zit iets denigrerends, een negatieve lading die de tegenstander bij voorbaat belachelijk maakt, zonder het op een serieuze argumentatie aan te laten komen. Het is juist die negatieve lading, die haar de polemische kracht geeft, die de gebruiker ervan zoekt. Maar de uitdrukking heeft mijns inziens vrijwel geen beschrijvende inhoud, zodat van een serieuze argumentatie geen sprake kan zijn.

De Schrift is natuurlijk geen handboek, maar zij spreekt wel over feiten. Feiten, die door de wetenschap niet genegeerd kunnen wor-

den, en ook zonder bezwaar theoretisch verwerkt mogen worden, zolang we beseffen, dat feiten altijd méér zijn dan hetgeen wetenschappelijk beschreven en verklaard kan worden. De Schrift spreekt niet in wetenschappelijke termen, maar de werkelijkheid, waarover zij spreekt, is wel in wetenschappelijke termen uit te drukken. Voorzover de Schrift ons die werkelijkheid doet kennen, kan zij bron zijn van wetenschappelijke kennis. Daarom is evangelische wetenschap, die een beroep doet op de Schrift, mogelijk. Wel rijst daarbij natuurlijk het probleem van de aard van het Schriftgezag, maar daarover is de discussie in onze kring nog lang niet afgesloten. Hier heb ik slechts proberen uit te leggen, dat er een verbinding bestaat tussen (het verstaan van) de Schrift en het wetenschappelijk bedrijf. Hoe het Schriftberoep in de wetenschap geoorloofd is, en hoe de wetenschap de exegese der Schrift mag beïnvloeden, is een zaak van nader onderzoek. Maar dat de wetenschap de Schrift mag gebruiken, en dat zij het verstaan van de Schrift beïnvloedt, is aan geen twijfel onderhevig.

P.S. In de komende twee nummers van dit blad hopen we het antwoord van ds. Janssen te plaatsen.

Om iets te verstaan van de historische achtergronden van de prinses en haar adoptief kind, biedt de literatuur van het oude Egypte — die pas sedert 150 jaar gelezen kan worden — rijke mogelijkheden. En de vondst van Mozes' pleegmoeder zal ongetwijfeld extra licht geven; is dat eenmaal beschikbaar, dan hopen we dit artikel te kunnen aanvullen. Voor het ogenblik geven we een chronologische opstelling van de farao's, in wier tijd deze gebeurtenis speelde.

De laatste vorsten uit de 18e dynastie waren:

Amenhotep III,	1405-1367, een lange, krachtige regering
Amenhotep IV,	1367-1350, Echnaton, ketterkoning ¹⁾
Semenchare,	1352-1349, Aton-aanhanger als de vorige
Toetanchamon,	1349-1341, terug naar de Amonsdienst
Eje	1341-1337, priester, regent
Horemheb,	1337-1314, generaal, geh. met Baket-amon ²⁾

De 19e dynastie opende met Horemhebs eerste zoon:

Ramses I,	1314-1312, ongewenst
Sethi I,	1312-1298, zwak en wreed
Ramses II,	1298-1231, man van buitenlandse politiek
Merenptah,	1231-1222, de weifelaar, uittochtkoning

Na de krachtige regering van Amenhotep III kwam zijn zoon: die zijn naam wijzigde naar zijn god Aton, die het eengodendom predikte, de sociale en culturele gewoonten wijzigde, een revolutie ontketende, de koloniën verwaarloosde, voortijdig democraat was en zijn land door idealisme en/of krankzinnigheid naar de afgrond stuurde.

Semenchare en Toetanchamon waren zoontjes van hovelingen, die pro forma met kind-prinsesjes huwden om farao te spelen; achter hen stond echter de priester-regent Eje, een intrigante figuur, de eigenlijke regeerder, die het roer tenslotte ook openlijk in handen nam. Eindelijk zorgde Eje, toen de contrarevolutie beëindigd was, dat generaal Horemheb zijn loon kreeg: in de persoon van de aangeboden prinses Baket-amon. Zo kwam deze legitiem aan de macht; te weten in de staat — niet in zijn gezin.

Want Baket-amon, dochter van Amenhotep III, droeg het koningsbloed en wist zich te hoog voor een doodgewone vechtjas, die „met mest tussen zijn tenen geboren” was. Ze weigerde hem als echtgenoot en slechts door verkrachting drong hij haar in de huwelijksnacht een zoon op. Hij droeg zorg dat ze zich niet voortijdig van haar vrucht kon ontdoen en noemde zijn zoon trots Ramses: zoon van god Ra. Of hij nu zijn afgod dan wel zichzelf als vader vernoemde komt op het zelfde neer.

Hoewel Baket-amon haar „man” waarschuwde dat, als hij haar nog eenmaal aanraakte, ze zich zodanig met vreemden zou afgeven als nog nooit een vrouw gedaan had, hij voerde haar tenslotte dronken en verkreeg zo een tweede zoon van haar. Deze keer was ze hem voor met de naamgeving: de naam werd Sethi, Duivelskind. En ze hield haar woord: heeft met alle ordinaire figuren overspel gepleegd, alleen om haar man te schenden.

—o—

De kinderen waren Ramses I, die slechts 2 jaar regeerde — en Sethi I, die 14 jaar een zwak beleid uitoefende. Pas toen Ramses II farao werd (en dat bleef hij 67 jaar) kwam er weer buitenlandse politiek, werden er oorlogen gevoerd, koloniën heroverd en welvaart herwonnen.

In deze tijd moeten we Mozes plaatsen. Wanneer we de gedenksteen van Merenptah in 1220 (of 1229, illibord-bijbel) mogen dateren, kunnen we aannemen dat de uittocht vrijwel in datzelfde jaar is geweest. Want een farao moest snel zijn om zijn heldendaden vast te leggen; een opvolger zou het niet voor hem doen.

Bij de uittocht in 1220 of 1229 was Mozes 80 jaar oud. ³⁾ Dus is hij geboren in 1300 of 1309, dat is tijdens Sethi I, de bastaard, nooit door zijn moeder gesteund en alleenstaand na de dood van zijn sterke vader. Door wreedheid (het verdrinken van slavenzootjes) trachtte hij zijn wankel troon te handhaven, tegen de vrees van zijn hof in. Geen wonder dat een prinses van den bloede hem trotseerde en brutaalweg een Hebreuws kind adopteerde.

Toen Ramses II aan de macht kwam, was de kleine Mozes (2 of 11) nog een haremkind en de aandacht van een groot man niet waard. Alles ging daarom goed — tot de volwassen Mozes ging „optreden”. Hij sloeg een Egyptenaar dood, het werd de farao bekend, en de „prins” was zijn hachje geen ogenblik meer zeker. Hij vluchtte de woestijn in, naar een man met zeven dochters. Die was priester van Abrahams God en gaf Mozes een heropvoeding. Maar Mozes bleef een vreemdeling in een vreemd land. ⁴⁾

Wat was dan zijn vaderland? Egypte toch niet? Nee, Mozes was een zwerver, op zoek naar een beter vaderland. De geadopteerde prins was vogelvrij, zo lang Ramses II leefde. Maar toen deze koning gestorven was, hoorde ⁵⁾ God naar het gekerm van zijn volk.

Ramses II werd in 1231 opgevolgd door Merenptah. Met hem kreeg Mozes, op Gods bevel, te maken. Na lange onderhandelingen kwam de beloofde exodus, in het jaar 1220 of 1229.

—o—

Als we alleen het boek Exodus lezen, zouden we Mozes zien als een overhaaste vluchteling, die al zijn voorrechten vergooid voor een enkele voortijdige daad-van-gerechtigheid. Eigenlijk een onnadenkende lafaard, die eerst handelde en daarna dacht.

Maar dat oordeel is onjuist. In de geloofsgalerij van de brief aan de Hebreërs zien we Mozes terug. „Door het geloof heeft Mozes, volwassen, geweigerd een zoon van Farao's dochter te worden genoemd; verkiezende liever met het volk Gods kwalijk behandeld te worden, dan voor een tijd de genieting der zonde te hebben, achtende de versmaadheid van Christus meer rijkdom dan de schatten van Egypte; want hij zag op de vergelding des loons”. ⁶⁾

Mozes had in de ongewisse tijd waarin hij leefde een prachtkans, om farao te worden. Dat was nog wat anders dan hovelings. Hij zou de sterke Ramses II kunnen opvolgen. Aan zijn pleegmoeder zou het niet hebben gelegen, want vrouwen — zegt men — kunnen ongelooflijk goed intrige-

ren. Ze had met haar adoptief zoon sterke kaarten in de hand, want het faraobloed was verbleekt, de kracht door inteelt gedoofd. En Mozes was niet alleen knap van aanzien, maar ook schrander en voorbeeldig opgevoed. Een man, die door alle Egyptenaars aanvaard zou worden en slechts door Hebreërs verraden.

Maar daar stond Mozes positief tegenover. Hij doorzag de tijdelijkheid van een „goddelijke” koningsloopbaan. Hij kende de God van Abraham, Izak en Jacob. Hoe? We weten dat het zo is want de Schrift zegt het: hij zag op de vergelding des loons; de eindafrekening besliste voor hem. Niet de weegschaal van Toth — maar de waagschaal van het geloof deed het hem. Liever één dag in de voorhof des Heeren, in de woestijn, dan duizend aan het hof. Hij smachtte naar de levende God — had genoeg van alle dode goden.

Daarom brak hij bewust (en niet uit lafheid) met farao Ramses II. Daarom brak hij met het hofleven, de weelde, de eer. Daarom brak hij met zijn pleegmoeder. Daarmee brak hij haar hart!

We zijn benieuwd, straks meer te horen over haar, over wier graf we vorig jaar wandelden en dat nu zijn geheimen bloot geeft. Zij heeft voor Mozes, ze heeft voor het overleven van Gods volk, veel gedaan: alles wat in haar vermogen was — en dat was niet gering.

¹⁾ zie „De reformatie van Achnaton”, in het nummer van 15-5-1981 — ²⁾ zie de artt. over Sinuhe, mei/juni 1981 — ³⁾ zie Hand. 7:23 en 30 — ⁴⁾ Ex. 2:22 — ⁵⁾ Ex. 2:23 — ⁶⁾ Hebr. 11:24-26.

M. de Jonge / Voorburg

Beproefde trouw (2)

3. Van Dordt tot de Franse revolutie

De strijd om het belijden van Gods verbond, zoals die in Dordrecht in 1618/9 is gevoerd, was fel en is in getrouwheid aan Zijn Woord gestreden, zij het ook in veel menselijke zwakheid. Evenwel kwam reeds spoedig daarna het verval. Velen toch bleven in de kerk, hoewel zij de gereformeerde belijdenis niet erkenden. Was het wonder? De overheid, nauw verbonden met de kerk, had betrekkingen te vergeven en kerkleden hadden daarbij de voorkeur. De welvaart (Gouden eeuw) nam toe en vlees en wereld lieten zich niet onbetuigd. Het humanisme stak de kop weer op: de mens centraal, zijn visie op de Openbaring, op de gemeente, zijn theologie en zijn godsdienstige activiteiten. Het remonstrantisme was de voorkeur uitgezet, het kwam in een ander gewaad de achterdeur binnen.

Enerzijds verwereldlijking. 's Zondags naar de kerk, in de beste kleding, lange preken, maar in de week je eigen gang gaan in handel en bedrijf, in de politiek, in en buiten het gezin. Anderzijds de wetenschap, die in filosofische en theologische systemen dorre denkschema's gaf, die het verstand mogelijk bevredigden maar die van geen enkele betekenis waren voor het leven met de HERE. Preken onttaarden in

vertogen, geleerd en kunstig, maar het Brood des levens, het onderwijs in de Schriften, ontbrak, evenals vermaan en tucht. Is het wonder dat de dienst des HEREN verschaalde en velen het in de officiële kerk niet meer konden vinden? Zij trokken zich terug in de gezelschappen (conventikels). Anderen riepen op tot bekering, een nadere reformatie. Wat in Dordt 1618/9 was gebeurd, was (objectief) goed, maar het moest toch zeker persoonlijk (subjectief) beleefd worden. Je bent er zo maar niet, er moet wat met je gebeuren, want de HERE is een rechtvaardig God en je kunt slechts gered worden als je... Ja wat, als je...? Hier is het moeilijk eerlijk de stand van zaken weer te geven. Men zag wel dat de gemeenten zich, evenals in en direct na de reformatie, moesten richten op hun Heer. Woord en Geest moesten heersen en in leer en leven diende dit uit te komen. Maar met die leer en dat leven gaat 't zo maar niet. Zondaren als je bent, onmachtig-in-jezelf, moet er wat met je gebeuren! Die twee, het echt zoeken van de HERE en het zo heel sterk op jezelf zien, typeren de „nadere reformatie”, zoals die in de 17e en 18e eeuw duidelijk openbaar kwam in de Gereformeerde kerk. En het is deze ontwikkeling, waarop onze Bonders graag nog terugzien en die ze (althans voor een deel) momenteel nog koesteren.

Degenen, die toen tot bekering opriepen, waren waardige en vrome mannen en zij onderscheidden zich daarin van velen, die in onverschilligheid en nieuw humanisme hun weg gingen, ook in de kerk van die dagen. Namen als die van Voetsius, Comrie, Brakel, Smijtegeld en Hellenbroek zijn tot in deze tijd bekend. Je ziet nog wel herdrukken van door hen zo'n 200 jaar geleden geschreven boeken en preken. Hun prediking deed toen wat. Velen schaarden zich eronder, zij wezen tenmiste de afval en de zonden scherp aan, als oud-testamentische profeten durfden ze over de oordelen Gods te spreken. Maar de weg tot bekering, die zij aanwezen, was niet altijd die van de Schriften. De bekering zelf werd breed uitgesponnen, zo breed dat er eigenlijk geen Zaligmaker meer bij te pas kwam. Wel in woorden, maar zonder enige klemtoon. Die viel op de mens en z'n godsdienst. Verkiezing en verbond werden als heel bijzondere weldaden van God voor enkelingen gepredikt en besproken. Voor mensen, die bevonden dat zij zichzelf mishagden, die in zichzelf vonkjes van geestelijk leven meenden te ontdekken, die geloofden dat hun geloof oprecht was e.d. De mystiek - innerlijke bevinding - bloeide op. Zij, die dat bij het zelf-onderzoek meenden zich te mogen toeëigenen, wilden zich van de anderen, die ze onbekeerden noemden, onderscheiden en zo kwam het geleidelijk aan tot een kerkje in de kerk en tot vele wettisch-godsdienstige activiteiten: donkere kleding, een puriteinse onderhouding van de Zondag, veel lezen van godsdienstige lectuur, spreken in de geijekte „tale Kanaäns”, bezoeken van gezelschappen, uitwisselen van bevindingen e.d. Enige wereldmijding, althans wereldverachting was in die

kringen niet vreemd. In de kerk leefden - naar zij meenden - bekeerden en onbekeerden naast elkaar en het ware te wensen, dat je aan de goede kant stond! Want stel dat je je vergiste en met een ingebeelde hemel buitengeworpen zou worden. Wees daarom toch steeds met het behoud van je ziel (je onsterfelijke ziel) bezig. U verstaat: de godsdienstige mens kreeg zijn kansen en nam die waar en het eenvoudige evangelie van rechtvaardiging door het geloof in onze Middelaar was veel te goedkoop. Het gaat zo maar niet!

Wat een verval! Het leven van de gemeenten, haar strijd en belijden in de 16e eeuw en in het begin van de 17e eeuw was rond 1800 verdwenen en in plaats daarvan was er een versteende officiële kerk, die de naam van Gereformerd nog wel droeg, maar niet meer waard was. En er waren gezelschappen, naast die kerk, daar kwam verlost volk bij elkaar. Je zou die situatie wellicht kunnen vergelijken met die van Israël en in de tijd van Achab. Veel godsdienstig heidendom, weinig echte dienst van de HERE. 7000 getrouwen, maar niemand merkt hen op. Gelukkig bewaarde de HERE ook in die tijd velen bij

ONTMOETINGS DAG
Veluwehal — Barneveld
Zaterdag 24 april a.s.

Wilt u een muzikale bijdrage leveren in de pauze, geeft u zich dan op voor Gospel: bij de heer A. van Willigen, Hengelo, tel. 074-425734.

Opgave klassiek:
Marjon Vrijmoeth, Zwolle.
Tel. 05200-13577.

Zijn Woord en Elia hoorde het pas, toen hij steen en been klaagde over de verwording van Abraham's zaad. Zo ook heeft Hij het volk van de „nadere reformatie”, dat zuchtend in zichzelf dreigde ten onder te gaan, dienstbaar willen maken aan Zijn grote werk in deze landen. Dat volk leefde in elk geval in grote afhankelijkheid van Zijn God en het wilde Zijn macht tot verlossen toch altijd nog erkennen.

Op de kerk van die dagen had, evenals in het hele maatschappelijk leven, de Verlichting grote invloed: deftige regenten, zich van hun waarde bewust, voedsterheren van de kerk. En ze lieten die invloed terdege gelden, zonder zich aan Gods geboden te storen. Tolerant tegenover ieder, behalve ten opzichte van de gezelschap-mensen. Ze zagen zichzelf als goed en deugdzaam en de grote mens Jezus was waard nagevolgd te worden. Het Opperwezen zal ons, indien we maar ons best doen, heus wel aannemen. Te verstaan is, dat in die tijd de psalmen van Datheen, die met vele gebreken, toch de taal van

de Schriften spraken, moesten verdwijnen. Een nieuwe berijming nam in 1773 de plaats in, onder duidelijke medewerking van „hunne Hoog. Mog. Heeren Staaten-Generaal der Verenigde Nederlanden”, onze „oude berijming”.

Toen kwam de Franse revolutie en de grenzen van Nederland werden overschreden door de soldaten van de revolutie. De officiële kerk heeft dan geen enkel verzet tegen de revolutie-geest: zij capituleert met de regenten/patriotten voor de geest der eeuw en verwelkomt degenen die vrijheid, gelijkheid en broederschap voorstaan. Ze verheerlijkt het gebeuren.

In de Bataafse Republiek kon toen - vanwege de verdraagzaamheid - de Gereformeerde kerk geen bevoorrechte plaats meer innemen en de band tussen staat en kerk werd verbroken. Toch zag Lodewijk Napoleon in 1806 nog enige noodzaak om de belangen van de kerk door de overheid te laten behartigen, althans om enige regels te stellen voor de kerk (of wilde hij die onder controle stellen?).

vinden. De ontstaansgeschiedenis is heel merkwaardig. In 1966 ontmoette de Nederlandse schrijfster Miep Diekman toevallig in Praag Dagmar Hilarova. Miep Diekman vertelt: Zij schreef, net als ik, maar dan gedichten; in Theresiënstadt had Dagmar tot de kinderdichters van het kamp behoord. Omdat die gedichten in veel landen vertaald waren, kon ik ze lezen. Maar met Dagmar praten over die zwarte jaren in haar leven, bleek onmogelijk. Pas toen ik vier jaar geleden een verhaal van haar in handen kreeg, dat in de DDR gepubliceerd was, zei ze aarzeland: „Als ik mijn gedichten niet had gehad, en de liefde, was ik er nooit doorgekomen”. En door dat verhaal - een van de mooiste, die ik ooit gelezen heb over een jeugdliefde - kwamen na al die jaren haar belevenissen los, in brokstukken, flarden. Veel van die gebeurtenissen overlapt de verhalen die ik gehoord had van Nederlandse kennissen die ook in Theresiënstadt waren geweest. Toen ik Dagmar voorstelde om, uitgaande van haar kindergedichten, samen een boek te maken, weigerde ze eerst. Voorbij was voorbij... er waren al genoeg boeken over concentratiekampen... en zij kon geen proza schrijven.

Rond Dagmars gedichten en dat ene beginverhaal over haar jeugdliefde wilde ik een boek opzetten waarvan Dagmar alleen nog maar het laatste hoofdstuk (over de bevrijding en haar thuiskomst) zou schrijven. En zo is dit boek tot stand gekomen: een werk van jaren waarbij twee auteurs en een tolk samenwerkten, ieder woord werd gewikt en gewogen omdat het accent moest komen te liggen op liefde en kunst als sterke wapens tegen vernietiging van de mens. Dagmar Hilarova is een van degenen die HET overleefde. Haar jeugdedichten ontcrachten ook nu na ruim dertig jaar de leugens van diegenen die beweren dat de Duitse nazi's er nooit uitroeiings- en concentratiekampen op na hebben gehouden.

In Nederland hebben wij het dagboek van Anne Frank, maar ik vermoed dat jongeren van een jaar of veertien, vijftien minstens evenveel zullen herkennen in „Ik heb geen naam”. Trouwens, ook volwassenen kunnen er goede uren mee beleven.

Wat hebben mensen veel door moeten maken, maar ook wat hebben mensen veel kunnen dragen. Ik citeer: „Vader neemt mijn rugzak op zijn schouder, een zwaar, loodzwaar kruis. De eerste stap op de tocht naar het Calvarië van de twintigste eeuw is gezet”. Ze hebben dat kruis gedragen, en ze hebben het kunnen dragen: „Zó ben je dus, liefde! Je kunt de hel in het paradijs veranderen, maar ook andersom. Je hebt je eigen alfabet, je eigen tekens, je toverkracht, je eigen liefdevolle listen en streken”. Het kwaad, de hel, is uiteindelijk daar niet tegen bestand. Onder het masker is het tóch zichtbaar en de

Ook „Opbouw” hoopt op de Ontmoetingsdag in Barneveld aanwezig te zijn!

U kunt er gratis exemplaren van het nummer van 23 april krijgen.

En u kunt er de hulp bij bijbelstudie van ds Van den Berg over het boek Jeremia kopen, voor slechts f 10,— per ex.

Zeventiende-eeuwsche Predikanten

*Zij waren hard, en sloegen op het Boek,
Wanneer de superstitie der papisten
Hen driftig maakte; en wee den ongodisten
Onder den gepraedestineerden vloek.*

*Hanteerden zij het geesteszwaard zeer kloek,
Zij troostten en verkwikten meer, en wisten
De zoetheit van 't Verbond: 't eeuwig besliste
Besluit, na diepgaand biddend onderzoek.*

*Zij waren hard; zij hadden veel geleden.
Hun vaders hadden voor den Heer gestreden,
Waren gebrandmerkt en gevierendeeld.
Bloedende borsten hadden zij gedronken
Van moeders staande op de mijt te pronken;
God tuchtigde hen als Zijn teerste teelt.*

Uit „Kaleidoscoop”

Willem de Mérode

uit te roeien. Dat plan hield geen rekening met de eerste grote liefde van het meisje voor Bubi, die net als zij in Praag woonde. En het meisje zelf hield er geen rekening mee dat ze in de onbegrijpelijk onmenselijke toestand in het kamp Terezin (Theresiënstadt) haar nieuwe grote liefde zou ontmoeten - Jiri. Misschien was het haar sterke liefde waardoor ze het allemaal kon overleven. Maar het moeilijkste moment in haar bestaan moest nog komen - toen na de bevrijding in 1945 de sterke, vrolijke Bubi én Jiri, het menselijk wrak, op diezelfde dag aanbelden aan haar huis in Praag”.

Zó geeft de uitgeverij op de omslag van het boek de inhoud weer van: Ik heb geen naam. Maar mijn smaak is het boek beter dan de tekst van de uitgever doet vermoeden: van sentimentaliteit is geen spoor te

EX LIBRIS

T. Hoekstra, Zwolle

IK HEB GEEN NAAM

„Haar verjaardagscadeau toen ze vijftien werd, was een oproep: ze moest zich melden bij de Duitse bezetters, voor transport. Want ze had een Joodse moeder. En de Duitse regering had een zeer zake-lijk plan uitgedacht om alle Joden

kunst kan dat duidelijk maken. Heel sterk komt dat naar voren in het verhaal over de Joodse schilder J. W. Op een dag kwam Heindel, de meest gevreesde SS-er, naar hem toe en dwong hem een portret te maken. Heindel zou er dan voor zorgen dat het gezin van de schilder bij elkaar kon blijven: „Wat er toen volgde, leek een boze droom. J. W. at niets, sliep niet, hij werkte alleen maar. Elke gezichtstrek van zijn wrede model kende hij van buiten en hij ontdekte daarin diens ziel. Hij schilderde de satan en voelde dat het zijn meesterwerk zou worden. Daardoor drong hij door tot de kern van de hel, tot de essentie van het kwaad. Onder het masker - dat hij niet durfde weg te laten - onthulde hij de gedrochtelijkheid van het kwaad. Hij schilderde met zijn eigen bloed en daarom schilderde hij eerlijk. Hij schilderde het duurste schilderij ter wereld”. Zó'n passage alleen al maakt het lezen van dit boek zinvol. Ik hoop erin geslaagd te zijn een indruk te geven. Van harte aanbevelen!

Eigenlijk had ik een bespreking van het dagboek van Etty van Hillesum willen maken, maar ik ben de heer Milo erkentelijk voor het feit dat hij op zo'n goede manier mij het gras voor de voeten heeft weg-gemaaid. Hij doet dat boek volkomen recht, het is inderdaad een heel belangrijk werk. Ik durf het door mij besproken boek daarmee niet op één lijn te stellen, maar een zekere verwantschap zie ik wél. Etty van Hillesum zal voor velen moeilijk toegankelijk zijn, zeker voor jongeren, en dat geldt niet voor het werk van Dagmar Hilarova en Miep Diekman die samen teruggekeerd zijn naar een nooit te vergeten levensfase van één van hen. „Ik heb geen naam” is uitgegeven door Leopold B.V.

Het nummer: ISBN 90 258 3611 9

ONTMOETINGS DAG
Veluwehal — Barneveld
Zaterdag 24 april a.s.

Deklamatie:
Mevr. T. Verboom-Knol

Causerie:
„Bemoediging (?) in de
moderne literatuur”
door T. Hoekstra, Zwolle.

Zang Kwartet De Gier.

kerknieuws

Hattem-Heerde — Ds Van Ommen heeft het beroep naar Hattem-Heerde aangenomen.

Beroepbaar — Drs G. C. Offecer is door de regio Gorinchem na een preparatoir examen beroepbaar verklaard.

Zijn adres is: Oudsmidsestraat 12, 4033 AX Lienden, tel. 03433-2987. Drs Offecer is geruime tijd verbonden geweest aan l'Abri.

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Drs T. Hoekstra
Ds. H. de Jong;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

Theologische Studie Begeleiding — Als sekretaris van de Raad van Toezicht en Advies voor de theologische studiebegeleiding wil ik u regelmatig op de hoogte houden van de begeleiding.

De begeleiding van onze toekomstige predikanten verdient onze aandacht en gebed. Vermeldenswaard in dit verband is dat op dit moment ongeveer een vierde deel van onze predikanten uit de theologische studiebegeleiding komt. Deze ruwe schatting baseer ik op het aantal predikanten dat de theologische studiering in Breukelen bezoekt. Deze kring is ontstaan op eigen initiatief door de predikanten die vanuit de T.S.B. kwamen. Deze kring begon in 1973 met 4 predikanten en bestaat nu uit ongeveer 20 predikanten.

Een kort verslag van de vergadering van de RVTA op 12 febr. j.l. De begeleiders rapporteerden dat de T.S.B.-bijeenkomsten goed bezocht worden. De opdrachten waren goed vervuld en geven een goede aanzet voor discussie. Gekonstateerd werd dat de wens tot evangelisatie sterk leeft onder de studenten. De studenten worden door de begeleiders persoonlijk bezocht.

De T.S.B.-bijeenkomsten worden regelmatig bezocht door één van de leden van de RVTA. Zelf maakte ik de ochtendbijeenkomst mee van 19 december 1981. Ds J. H. Veefkind gaf een lezing over Lukas 1 en 2 in verband met het boek van Raymond E. Brown, 'The Birth of the Messiah'. In de discussie kwam de vraag op waarom Zacharias vanwege zijn twijfel gestraft werd en Maria niet. Zacharias vroeg eigenlijk naar de bekende weg. De stijl van de geboorte van Johannes is de stijl van Joods handelen in het O.T. Maria stond voor iets heel nieuws. De vraag van Zacharias is beledigend, terwijl die van Maria er een is naar de volgende stap. Ook werd besproken in hoeverre de evangelisten een boodschap leggen in hun beschrijvingen.

Twee opmerkingen hierover.

1. De evangelisten geven geen notulen-verslag.
2. De Schrift doet altijd recht aan de werkelijkheid.

Ds J. D. Houtman bezocht de exegese-dag op 17 okt. 1981. Hier volgt zijn verslag. De dag, die onder leiding stond van drs H. de Jong, werd intensief benut. Drs De Jong had zelf een werkstuk over het boek Maleachi voorbereid, die alle studenten tijdig hadden gekregen, zodat de grondslag voor een goede behandeling was gelegd.

Daarna kregen drie studenten, nl. H. J. Bruins, J. D. Smit en W. Smouter de gelegenheid de resultaten van hun bestudering van bepaalde hoofdstukken uit het bijbelboek te behandelen. Student Bruins gaf een grondige, originele bespreking van het eerste gedeelte van Maleachi. De tweede student J. D. Smit gaf een goede bespreking van enkele be-grippen, die in zijn gedeelte voor-

kwamen, b.v. een goede uitwerking van de betekenis van 'het verbond met Levi'.

De derde student W. Smouter gaf een goede uiteenzetting van de tijd en de achtergronden, kortom van de situatie, waarin het boek Maleachi speelt.

De geanimeerde bespreking deed de tijd omvliegen, terwijl drs De Jong een evaluatie gaf van het geheel. M.i. ook uitstekend, waarbij een lezen van wat er staat in de Hebreeuwse tekst nauwkeurig werd nagegaan en gebruik gemaakt werd van vergelijking met de tekst van de Septuagint en de Targums.

Ik dacht dat de studenten zo bijgebracht werd hoe te moeten en kunnen exegetiseren.

Conclusie: een leerzame dag, die op hoog niveau stond. Ik was blij deze dag te hebben bijgewoond. De twee andere studiebegeleiders drs Mooiweer en ds H. Smit leverden ook hun aandeel in de bespreking. Ik kreeg de indruk van een goede samenwerking van de begeleiders.

Examens — Op 15 febr. legde ds W. Janse te Katwijk doctoraal examen af aan de Theologische Hogeschool te Apeldoorn. Hij slaagde met cum laude.

Het programma van de T.S.B.-bijeenkomsten voor de komende maanden:

17-4-'82: preek van Jan Kiers over 1 Tim. 2 : 1-4.

Critici: Diemer de Jong (blind), Harry Bruins en Joris Storm.
Lezing door ds H. Smit over Locus de Deo.

Lectores: Simon Kadijk en Klaas Holwerda.

22-5-'82: Preek van Kees Smit over Openb. 3 : 7-13.

Critici: Theodoor van Driel (blind), Freddy Oerkema en Nico Hijsreler.
Lezing door drs H. de Jong: „Iets over de verkiezing in het Oude en Nieuwe Testament.

Lectores: Bert Lakerveld en Willem Smouter.

Vakantieplannen? — Het is weer lente, de crocussen bloeien volop, lammetjes worden geboren. Dit is de tijd om aan je vakantie te denken. Naar de camping, Spanje...? Of iets heel anders, zoals... een Zeilkamp in Friesland.

Ook deze zomer organiseert de Stichting Signaalkampen haar unieke, christelijke zeilkampen voor middelbare scholieren. Of je nu nog nooit of heel vaak gezeild hebt, zo'n zeilkamp is een geweldige ervaring. Naast samen lol maken, zingen, passagieren in mooie friese plaatsjes, maken we ook plaats om wat serieuzer met elkaar bezig te zijn. Praten over onderwerpen als geloof, kerk, God, of over het kamphema (dat is dit jaar „Vertrouwen”). Juist de combinatie van plezier maken en serieus met elkaar kunnen zijn maakt zo'n Signaalkamp tot een onvergetelijke ervaring.

Zoals gezegd zijn onze kampen voor middelbare scholieren, maar vooral in onze kampen voor de leeftijd van

13-15 jaar hebben we nog wel plaats.

Vraag voor meer informatie ons gratis affiche aan bij Stichting Signaalkampen der C.S.B., postbus 5349, 1007 AH A'dam, tel. 020-120374.

l'Abri — Uit de Nieuwsbrief citeren we: Er zijn weinig studenten geweest in de laatste twee maanden. We konden die luwte gebruiken om als medewerkers elkaar beter te leren kennen.

Mevr. Roomaaker is weer thuis na haar reis naar India, waar zij tien weken lang kindertehuizen heeft bezocht. Ook maakte zij kennis met anderen die daar kinderwerk doen. De nood is groot en de Stichting Redt Een Kind wil nog meer hulp bieden.

Dr en mevr. Schaeffer zijn drie maanden in Amerika geweest om daar lezingen te houden. Dr Schaeffer heeft veel lezingen gehouden n.a.v. zijn laatste boek „A Christian Manifesto” (Een Christelijk Manifest). Daarin doet hij een beroep op de verantwoordelijkheid van Christenen en de kerk om er op toe te zien, dat de overheid haar plicht t.a.v. recht en gerechtigheid nakomt. Zij moeten hun stem laten horen, wanneer dat niet gebeurt, en de invloed, die zij kunnen hebben, moeten ze ook gebruiken. Dr Schaeffer heeft met verschillende senatoren hierover kunnen spreken.

Dit jaar worden er twee l'Abri-conferenties gehouden, één in Australië in mei en één in Amerika in juni. Wim Rietkerk gaat naar de conferentie in Australië; Henk Geertsema en ik naar die in Amerika.

Ik heb getracht weer wat bij te praten. Ons gebed is, dat de Heere een ieder van ons, in l'Abri en daarbuiten mag gebruiken in Zijn Rijk. Laten we trouw zijn vooral in het kleine.

In de serie

HULP BIJ BIJBELSTUDIE (5)

is verschenen

BLIJVEN BIJ DE GENADE

— ds. G. van den Brink.

Tien schetsen over Handelingen.

Uit de inhoud:

De gemeente van Jeruzalem; Saulus; Preken met je handen; Leven van genade; De eerste gezinnen in Europa. Vragen en literatuurverwijzingen.

De brochure kan gebruikt worden voor gemeenschappelijke en individuele studie.

Bestellen bij:

Albert Kok, Karveel 58-90

8242 WC Lelystad

Tel.: 03200 - 48381

Postgiro 39 10 300 (t.n.v. GLJC)

GLJC
Gereformeerd Landelijk Jeugdcomité

Een uitgave van het Gereformeerd Landelijk Jeugd Comité in samenwerking met Buiten & Schipperheijn te Amsterdam.

Het programma voor de komende zaterdagen is:

17 april: M. de Klijn: Het engagement van de kunstenaar

24 april: Drs W. G. Rietkerk: Is God een projectie?

1 mei: Prof. Goudzwaard

8 mei: A. van Frankenhuyzen, ecologisch medewerker aan de plantenziektenkundige dienst in Wageningen. Het onderwerp is: Zegen en vloek en onze omgang met de natuur.

15 mei: Kunstweekend: Drs Graham Birtwhistle

22 mei: Dr H. Geertsema: Eschatologie of utopie.

29 mei: Muziekweekend: Ellis Potter, medewerker Zwitsers l'Abri.

N.B. De Utrechtzaterdagen zijn voor dit seizoen gestopt.

kennen, ook in deze tijd, wordt georganiseerd door vereniging 'De Christenvrouw' op D.V. 20 april in een zaal van de Grachtkerk, Lieve Vrouwestraat 15, Amersfoort; aanvang 10.15 uur tot ca. 15.00 uur.

Spreekster: Mevr. drs M. Wilckevan der Linden. Thema: 'Emancipatie en Feminisme, ook voor de Christenvrouw?'

Toegang: leden f 3,—; niet-leden f 5,—.

S.v.p. lunchpakket meenemen.

C.O.G.G.-Conferentie — De conferentie van het Contact Orgaan voor de Gereformeerde Gezindte zal dit jaar D.V. worden gehouden op 11 mei 1982 in 'De Aker' te Putten. Aanvang 10.30 uur.

Op deze conferentie zal prof. dr W. H. Velema te Apeldoorn refereren over het onderwerp: Zijn de Bijbelse geboden toereikend voor het leven van vandaag?

Deelname aan deze conferentie staat voor ieder open tegen de prijs avn f 20,—, liefst bij vooruitbetaling te voldoen bij opgave aan de secretaris ds J. H. Velema, Whemelaan 6, 8071 GZ Nunspeet, telef. 03412-1379. Uiterlijk 22 april.

Deelnemers krijgen een schema van het referaat, een agenda en een deelnemerskaart toegezonden. In verband hiermee geve men zich tijdig op.

nieuws uit breder kring

Opbouw- en toerustingsdag voor leden en belangstellende christenvrouwen die het gezag van de Bijbel als het Woord van God nog willen er-

Kom naar de Ontmoetingsdag!

VELUWE — BARNEVELD

Zaterdag 24 april a.s. D.V.

Aanvang 10.00 uur. Einde 14.30 uur.

Twee-jaarlijkse familiedag Nederlands Gereformeerden. Chr. Geref. brs en zrs met hun kinderen hartelijk welkom!

THEMA: BEMOEDIGING

Tienerprogramma (12-16 jaar) Kinderprogramma I. (kleuterschoolleeftijd); Kinderprogramma II (lagereschoolleeftijd); Crèche (0-3 jaar).

Muzikale leiding: Henk Plender.
Deklamatie: Mevr. T. Verboom-Knol.
Zang van kwartet De Gier.

Keuzeprogramma tijdens de middagpauze: muziek (klassiek en gospel).

Films, dia's — bowling. Stands.

Op een trefpunt lezing dhr. T. Hoekstra over „Bemoediging(?) in de hedendaagse romankunst.”

Zoekt U voor Uw vakanties iets anders?

Evangelische Camping

„t Beloofde Land”

biedt U een afwisselend programma tijdens Paas-, Zomer- en Herfst-vakantie.

Bovendien beschikken wij over groepsaccommodatie. Speciale tarieven in voor- en naseizoen.

Vraag folder.
Bosweg 17, Voorthuizen, tel. 03429-2942

Vriendelijk verzoek om uw

ADVERTENTIES

SCHRIFTELIJK

OP TE GEVEN!!!

Uiterlijk dinsdagmorgen, 10 uur, dient de tekst in ons bezit te zijn. Foto's en tekenwerk voor het maken van cliché's dienen 1 week voor de plaatsingsdatum ter drukkerij te zijn.

Maar nu, Christus is opgewekt uit de doden, als eersteling van hen die ontslapen zijn.

1 Cor. 15:20

Voor ons zeer onverwachts is in Christus ontslapen mijn lieve man, onze lieve vader en opa

DAVID LOUWERSE

geboren te Hoek, 28 mei 1922

Soestdijk: P. Louwerse-van Es

Langerak: Wim Louwerse

Marianne Louwerse-Waagmeester

Anja

Peter

Abcoude: Gerda Groeneveld-Louwerse

Henk Groeneveld

Wiebe

Breugel: Peter Louwerse

Son: Joke Steinhart

Amsterdam: Jan Marius Louwerse

Soestdijk, 10 april 1982

Colenso 172, 3761 GP Soest

De begrafenis heeft plaatsgevonden op 15 april 1982.

ISRAEL

Israel is meer dan een boeiend vakantieland. Het is het Land van de Bijbel.

Het gaat dan ook om de diepere betekenis. Het zoeken naar plaatsen waar het gebeurde, waar het gezegd werd....

Uw reismogelijkheden dit jaar:

Reis A - Israel, Land van de Bijbel

16/04 - 30/04 Drs. G. van Leyenhorst te Garderen

08/10 - 22/10 reisleader nog niet bekend

Reis B - Israel en de Woestijn

07/05 - 21/05 Ds. C. Trouwborst te Vlaardingen

03/09 - 17/09 Ds. J.A. v.d. Velden te IJsselmuiden

Reis C - Speciale 17-daagse jeugdreis

26/07 - 11/08 Ir. J.v.d. Graaf te Huizen

Reis voor gehandicapten

05/03 - 19/03 Ds. A.v.d. Veer te Zwolle

12/11 - 26/11 Ds. H. Harkema te Brakel

U wilt meer weten?

Vraag het programma.

ISRAEL BIJBELREIZEN

Vredeweg 22, 1505 HH Zaandam, tel. 075-123451

Voor al uw

handels- en familiedrukwerk - boeken folders enz.

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist